

Ekoturism kan rädda utsatt miljö

Ekoturism är den snabbast växande sektorn inom den internationella turismen. Dess idé bygger på hänsyn och ömsesidig nytta, på kunskap och upplevelser. Det säger Bengt Sahlberg, professor i turismvetenskap vid Mithögskolan i Östersund.

1 Vad är ekoturism?

Bengt Sahlberg: Ekoturism är att resa under ansvar. Mycket stor hänsyn tas till miljön och till lokalbefolkningen. Turisterna åter, bor och förflyttar sig förhållandevis enkelt. De ledsagas nästan alltid av en kunnig guide och ges tillfälle att närma sig miljöer som är känsliga eller svåråtkomliga. Ekoturism är upplevelse- och kunskapssturism.

En grundläggande idé är att inte slita ner miljön, vare sig den byggda eller den naturliga. Ekoturismen måste vara hållbar på lång sikt, och både antalet turister och deras aktiviteter på orten får då styras så att det blir möjligt.

Hänsynen till lokalbefolkningen tas på flera sätt. Dels handlar det om att visa respekt för annorlunda livsstilar och religioner, dels om att intäkterna från turismen ska komma del av bofasta till del. Det senare kan ske genom att inhemska råvaror används så långt det är möjligt, genom att det hantverk som säljs är tillverkat i trakten och genom att personalen rekryteras från omgivningarna.

Hittills har många semesteranläggningar i u-länder ägts av utländska intressen, ofta med hemort i något i-land. Det har visserligen skapat arbetstillfällen åt många av regionens invånare, men oftast har det rört sig om säsongsarbeten med låg lön. Och vinsterna från verksamheten har inte sällan lämnat landet.

Ekoturismen är annorlunda genom att den inte bygger på stora investeringar i lyxhotell, restauranger eller strandanläggningar. Den är småskalig och arbetsintensiv. Människorna som bor på orten kan t ex arrangera utflykter, arbeta som guider och vakter, hyra ut sängplatser, tillreda traktens speciella maträtter eller sälja eget konsthantverk.

En intressant egenskap hos ekoturismen är att resenärerna inte bara ska undvika att förstöra miljön utan att de också kan medverka

till att aktivt skydda den. Genom att turisterna betalar för att få ta del av miljön, antingen det handlar om sköldpaddor på Galápagos-öarna eller korallrev i Söderhavet, uppstår ett ekonomiskt intresse hos lokalbefolkningen att skydda och bevara miljön. Annars finns det ju inget att visa turisterna. Denna miljövärdande förmåga hos ekoturismen kan på längre sikt visa sig vara oerhörd betydelsefull i miljöarbetet i u-länder, där fattigdomen annars kan leda till kortsiktig rovdrift på t ex regnskog eller vissa djurarter.

Ekoturismen kan också fungera opinionsbildande på både turister och lokalbefolkning. Miljömedvetenheten är ännu låg i många u-länder, och ekoturismen är kanske många människors första möte med de här tankarna. Och för turisterna kan ett besök i en skir och skör miljö fördjupa deras känsla för naturen. Jag har exempelvis noterat att besökare till bergsgorillorna i Rwanda blivit så tagna att de säger att upplevelsen har kommit att förändra deras liv.

Men all s k naturturism är inte ekoturism. Tvärtom åstadkommer vanlig naturturism en hel del slitage på miljön. Det finns också s k grön turism, som är en ekologiskt anpassad turism. Man får exempelvis inte nya handdukar och tvål varje dag, och hotellet renar sina avlopp. Detta är gott och väl, men för att begreppet ekoturism inte ska bli urvattnat bör man ställa hårdare krav på att den yttre miljön inte förstörs och att den lokala befolkningen gynnas.

2 Hur stor är ekoturismen?

Bengt Sahlberg: Den är ännu en mycket liten del av den globala turismen. Turism är världens största industri och ger arbete åt omkring 150 miljoner människor. Det motsvarar cirka 7 procent av alla sysselsatta. Den globala tillväxten är mycket stark och beräknas lig-

1 En grupp turister med kunnig guide på höstvandring i södra fjällen. Foto: Krister Larsson/Norrlandia

ga på 4–5 procent per år under resten av seklet. Turism definieras då som alla resor där man är borta minst 24 timmar från hemlandet (internationell turism) eller minst 24 timmar från hemorten (nationell turism). Såväl affärs- som fritidsresor ingår i turismbegreppet, även om man i dagligt tal mest tänker på fritidsresandet.

I fjol gjordes för första gången mer än 500 miljoner utlandsresor i världen, alltså räknat besök över dagen. Det totala värdet av all utlandsturism exklusive transporter var omkring 2 500 miljarder kronor. Hälften av denna summa hamnar i Europa, en fjärdedel i Nord- och Sydamerika och en sjättedel i Ostasien och Stilla havsländerna. Afrika, Mellanöstern och resten av Asien får bara några enstaka procent vardera av världens turistutgifter. Frankrike är världens turist-

land nummer ett, med USA som tvåa. Om man räknar även nationell turism kommer USA på första plats.

Ekoturismens andel överstiger inte en procent av de totala utgifterna, alltså högst 25 miljarder kronor. Däremot växer den snabbt, med cirka 20 procent per år.

3 Hur är förutsättningarna för ekoturism i Sverige?

Bengt Sahlberg: Hittills har ekoturism i snäv bemärkelse egentligen bara funnits i u-länder. Det är där som de flesta av de ovanliga och exotiska turistmålen finns. Jag tänker på bergstrakter med befolkningar som ännu är ganska opåverkade av det moderna samhället, t ex Nepal. Men också på tropiska urskogar. Det är på platser som dessa som behoven av att

skydda vissa utsatta miljöer från mass-turism har varit störst. Ekoturismen har kunnat göra nytta med nästan omedelbar verkan.

Detta hindrar inte att ekoturism kan bli en framgång även i vissa industriländer. I små och hårt exploaterade länder blir det nog svårt, men Sveriges förutsättningar är goda. Det gäller då i första hand fjällkedjan och de fjällnära skogarna, men också vissa otillgängliga öar i Östersjön och kanske ytterligare några platser.

De här delarna av Sverige är exotiska för de flesta utlänningar. I Norrlands inland och fjällvärld har vi en vidsträckt vildmark, höga berg, vilda djur, ett förunderligt ljus på somrarna och till och med en ursprungsbefolkning – samerna. De är ett relativt okänt folk för många västeuropeer och nordamerikaner och ▶

väckert det stort intresse hos dem. Genom ekoturismen får samerna också möjlighet att föra ut sin syn på natur och samhälle.

De svenska fjällen används i dag för såväl naturturism, t ex fjällvandringar, som aktivitetsturism, t ex utförsäkring. Ekoturismen kan aldrig bli den dominerande formen av turism i Sverige, inte ens i fjällkedjan, men den blir säkert ett värdefullt inslag. Det kan då röra sig om guidade turer in i svåråtkomliga områden med utnött dells på storslagna och andaktsfulla upplevelser, dels på att förstå det man ser i naturen i biologiska och geovetenskapliga termer. Turerna kan ske till fots, på hästrygg eller i ren- eller hundslädar.

En viktig faktor är att ekoturismen i Sverige kan bli opinionsbildande. Den kommer säkert att utöva tryck på annan turism, både inom och utom Sverige, att ta hänsyn till ekologiska krav och lokalbefolkningarnas välfärd.

4 Läger allemansrätten hinder i vägen för ekoturism i Sverige?

Bengt Sahlberg: Egentligen inte. Visserligen går det inte att ta betalt för att släppa ut människor i en svensk skog eller för att låta dem komma till ett vattenfall. Men då får man i stället ta betalt för komplement till allemansrätten. Och det är ju just sådana som ekoturism går ut på. Jag tänker på guidning och lokal uthyrning av bostäder och utrustning av skilda slag, men också på försäljning inte bara av hantverk utan också av informationsmaterial. I dag säljs fiskekort, och man skulle kunna tänka sig att sälja blad som ger kunskap om och tillträde till ensligt belägna övernattningsstugor. Kartor med tips och upplysningar av skilda slag skulle också kunna säljas.

Om allemansrätten, i jämförelse med andra länder, verkligen är ett hinder för

att ta betalt för turismen så gäller det snarare den vanliga turismen. Men det är i så fall ett hinder som svenska folket nog vill ha kvar. Att behöva betala för att få tillträde till en badstrand eller en natursevärdhet på privat mark skulle kännas främmande för vår tradition. Och det är inte bara pengarna som stör, även känslan blir annorlunda.

5 Finns det några risker eller nackdelar med ekoturismen?

Bengt Sahlberg: Tanken är ju att riskerna ska minimeras. Genom att ekoturisterna åtföljs av särskilda guider finns vissa garantier mot uppenbara överträdelser. Men visst kan det bli problem. Jag kan tänka mig att det kommer att uppstå en diskussion, inte minst bland de människor i u-länder som bor i områden lämpade för ekoturism, om i vilken grad och i vilken takt deras samhällen ska moderniseras, t ex när det gäller sanitetsutrustning eller elektrifiering i bostäderna. Det kan ju bli så att deras önskemål om modernisering kan stå i motsatsställning till vad de tror om turisternas förväntningar.

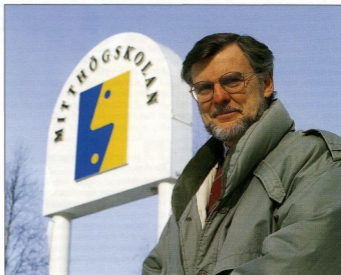
En annan risk är att lokala myndigheter och arrangörer inte förmår stå emot

trycket från efterfrågan, utan släpper in för många turister, med andra ord att massturism ersätter ekoturismen. Det finns tyvärr en del tecken på att just det håller på att ske på vissa känsliga platser i världen.

Jag tror också att själva begreppet ekoturism kan komma att missbrukas. Ekoturism är ett honnörsord som har ett självvärde. Den som åberopar det i sin marknadsföring kan räkna med sympati och intresse och, som en följd av det, goda inkomster. Stämpeln ekoturism kommer därför säkert att sättas på resor som inte alls uppfyller definitionen på ekoturism.

En sådan utveckling vore olycklig eftersom den skulle kasta en skugga också över den seriösa ekoturismen. Ett sätt att motverka detta är att varje lands turistmyndigheter inför regler för ekoturism och kontrollerar de olika arrangörerna. Det kan röra sig både om tvingande regler och om frivilliga etiska åtaganden. Man kan tänka sig att endast godkända arrangörer får ordna turer i särskilt känsliga områden. Bryter man mot reglerna så dras tillståndet in.

BJÖRN FJÄSTAD

2 Att vara ekoturist innebär både spänning och andakt, säger Bengt Sahlberg, professor i turismvetenskap vid Mitthögskolan i Östersund.

Foto: Lennart Jonasson